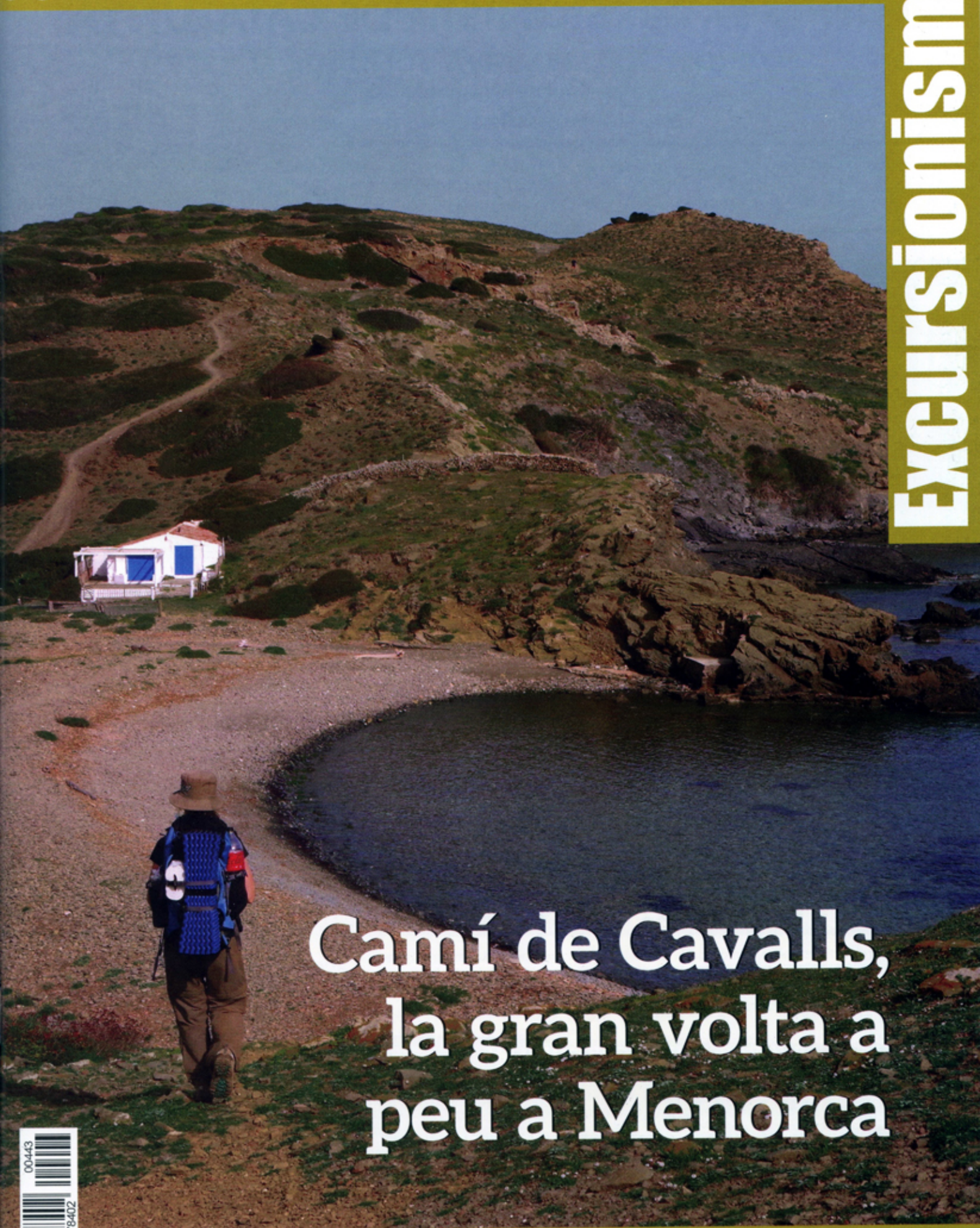

Camí de Cavalls, la gran volta a peu a Menorca

A Riglos també s'hi camina: cims de San Cristóbal i Pui Arraso | Arrenca la temporada d'orquídies | L'os bru al Pirineu: un símbol de biodiversitat i un repte de convivència | Els dijous dels Vetejou's | Artemi Jaumà i Cuyàs, in memoriam

Camí de Cavalls, la gran volta a peu a Menorca

per P. Garriga i Martí

A Riglos també s'hi camina: cims de San Cristóbal i Pui Arraso

per A. Masó Garcia

Arrenca la temporada d'orquídiades

per X. Alamany

L'os bru al Pirineu: un símbol de biodiversitat i un repte de convivència

per A. Servent

Els dijous dels Vetejou's

per R. Pellejà

Artemi Jaumà i Cuyàs, in memoriam

per J.P. Caballero

5 Editorial

25 Foto Excursionisme

44 Notícies i Activitats

46 SMS Muntanya

47 Retalls de muntanya

48 Concursionisme

49 Ressenyes

Núm. 443 / Abril - Juny 2025

Edita: Unió Excursionista de Catalunya

Direcció: Ramon Pascual Berghaenel

Subdirecció: Lluís Catasús Cols

Consell de Redacció: Concepció Arnau, Manel Canales, Pasqual Garriga, Isidro Jabato, Jordi Martorell, Bernat Ros i Eduard Soler

Redactora: Jordina Tarré i Olaiz

Col·laboradors: Pasqual Garriga i Martí, Albert Masó Garcia, Xavier Alamany, Anna Servent, Ricard Pellejà Marco, Jordi Pau Caballero i Miquel Casulleras

Fotografia portada: Arribant a la cala del Macar de Binillautí, al nord de Sa Mesquida

Autor fotografia portada: Pasqual Garriga i Martí

Maquetació: Josep Maria Montaner i Reig

Reproducció digital: Tren Estudi Gràfic

Producció: OffsetDerra

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
Departament de la Presidència

Excursionisme és membre de:

Pàgina web: www.excursionisme.cat

Instagram: @excursionisme

Prohibida la reproducció total o parcial dels textos i fotografies publicades a la revista sense l'expressa autorització dels autors.

Els articles publicats a Excursionisme reflecteixen només l'opinió dels autors, no forçosament la de la UEC.

D'aquesta revista se n'han editat 2.400 exemplars.

Preu exemplar: 3,5 euros **Subscripció:** 16,5 euros

Dipòsit legal: B -14822-1975

Els vermellosos Mallos de Riglos gaudeixen des de fa molt de temps d'una fama ben merescuda entre els escaladors i els amants dels paisatges singulars. A continuació proposem ascendir els dos cims més alts del seu nucli muntanyenc: San Cristóbal i el Pui Arraso.

Els Mallos de Riglos

El vessant sud del Prepirineu de la província d'Osca ofereix diversos massissos on predomina la roca conglomerada. D'entre tots ells, el dels Mallos

de Riglos destaca de forma indiscutible. L'espectacularitat visual de les seves formacions rocoses ha atret a propis i estranys des de fa segles i per diversos motius. Un

d'ells és per la simple atracció que sent l'ull humà davant d'una creació incomparable de la natura, igual que succeeix amb la muntanya de Montserrat. La visió d'aques-

A Riglos també s'hi camina: cims de San Cristóbal i Pui Arraso

TEXT I FOTOGRAFIES D'ALBERT MASÓ GARCIA

Visió de l'ampli vessant oest del Mallo Firé i el Mallo Pisón i el Puro a la dreta

ta munió de majestuosos parets i monòlits descomunals (mallos en el llenguatge local), els quals s'alcen verticalment cap al cel tenyits d'un color entre taronja i vermell amb clapes grises, és de les que corprèn i no s'oblida. Al peu del vessant sud del grup rocós més solemne, on destaca el vertiginós Mallo Pisón, es troba ubicat el petit poble de Riglos, el qual dona nom al conjunt de les roques, parets i agulles d'aquest paratge excepcional de la comarca aragonesa

de la Hoya de Huesca, en castellà, o Plana de Uesca, en aragonès.

L'any 1610, el cartògraf i geògraf portuguès Joao Baptista Lavanha, considerat el primer explorador d'Aragó amb criteris científics, en va fer unes breus mencions en el seu *Novísimo mapa de Aragón* i en *Itinerario de Aragón*. L'any 1844, el periodista i historiador menorquí Josep Maria Quadrado Nieto va descriure en el volum 3 de l'obra *Recuerdos y bellezas de España*

les seves impressions dels "famosos Mallos de Riglos", expressió que deixa ben clar que la seva popularitat ve de lluny.

Un paradís exigent per als escaladors

Entre els anys 1932 i 1935 es van produir els primers intents d'escalaments oficials per part d'escaladors anglesos, alemanys, espanyols i francesos, però cap d'ells va

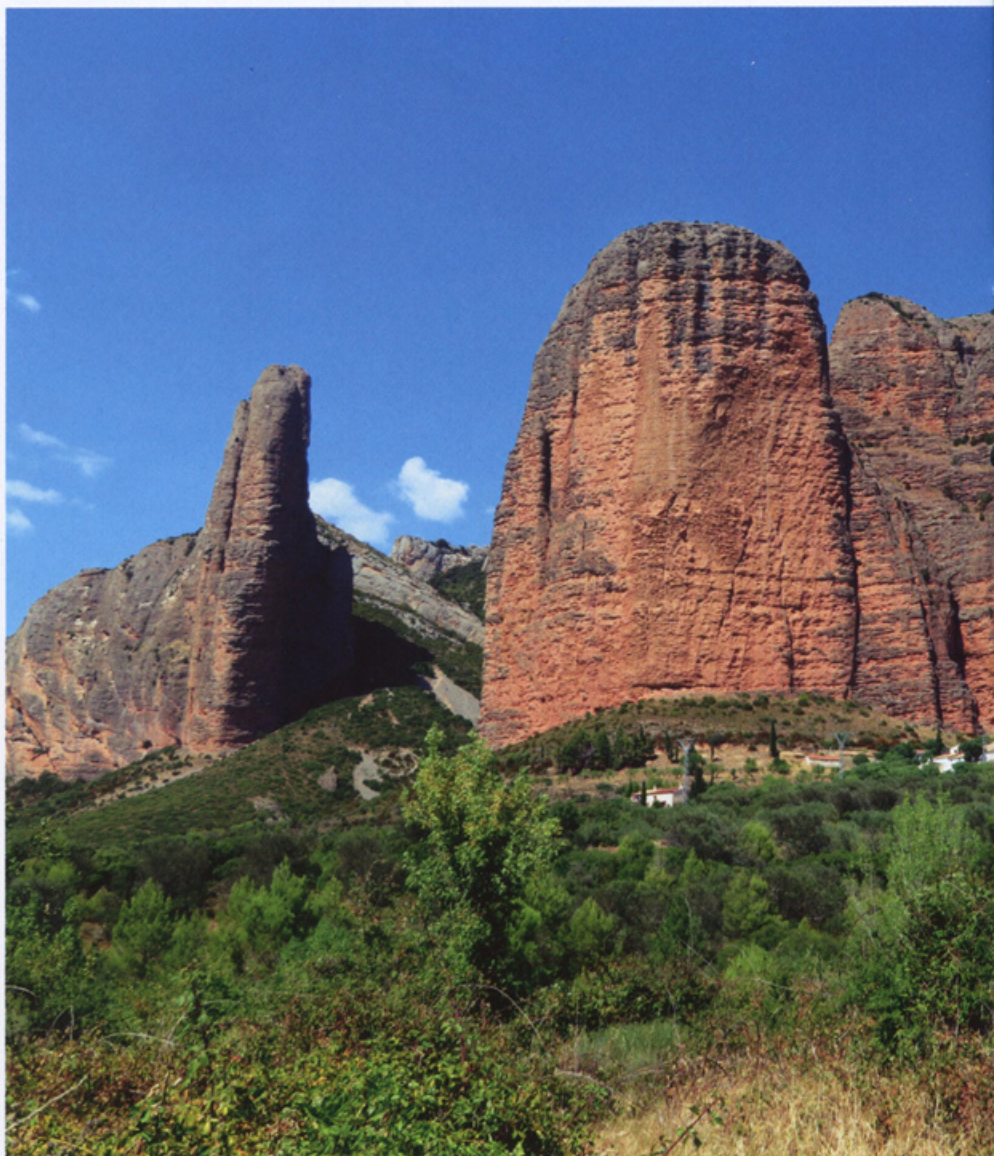
A Riglos també s'hi camina: cims de San Cristóbal i Pui Arraso

tenir èxit. L'any 1935, l'escalador d'Osca José Oltra Mera, acompanyat per Osma, van assolir una de les puntes inferiors del Mallo Firé. Podria considerar-se la primera escalada documentada a un monòlit de Riglos, però històricament s'ha establert que correspon a una activitat liderada pel prestigiós muntanyenc francès Jean Arlaud juntament amb Jean Grelier i Piero Ghiglione. Tots tres van ascendir un cim del penjat vessant oest de l'esvelt Mallo Firé que van batejar amb el nom de Punta Buzón, ja que hi van deixar un llibre de registre. Diverses fonts, però, indiquen que aquesta escalada es va produir l'any 1929, d'altres la situen a l'any 1932 i unes altres a l'any 1935.

Una cordada formada per tres escaladors catalans va ser la primera en petjar la punta més alta del Mallo Firé el 17-8-1942 i en adjudicar-se per primer cop un dels cims amb més presència i dificultat. El grup d'escaladors estava encapçalat pel mític escalador barceloní Ernest Mallafré Planella, el qual hi anà acompanyat per Francesc Blasi i Joan Bou. Aquest cim, esvelt i vertiginós, el van anomenar Punta de los Catalanes, però posteriorment es rebatejà amb el nom de Punta Mallafré com a homenatge a la seva figura, ja que va morir prematurament l'any 1946. Aquesta escalada va significar l'inici definitiu de la conquesta dels Mallos i de les seves parets per part de protagonistes èpics. Caldrien moltes pàgines per relatar totes les primeres ascensions realitzades fins a dia d'avui, totes elles memorables i exigents.

Però també es poden fer excursions

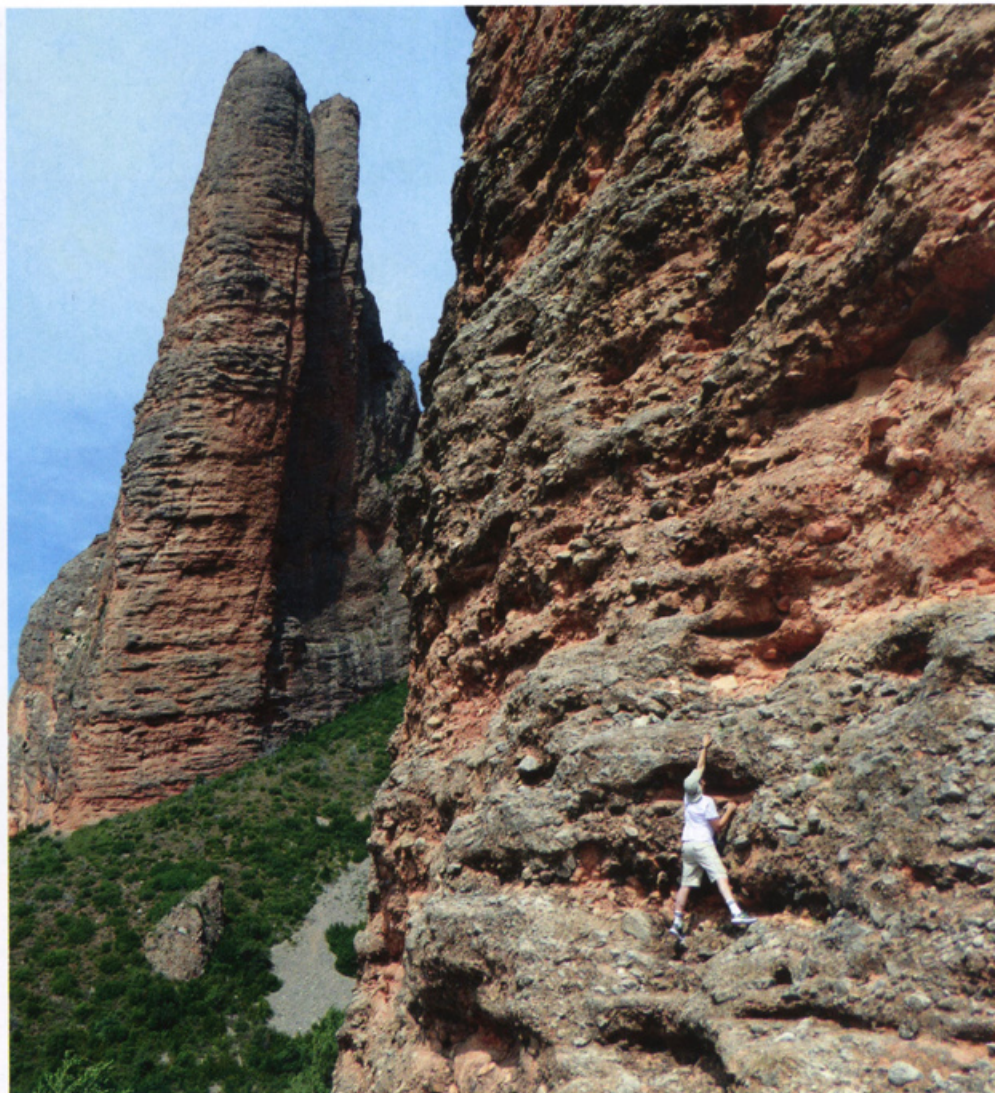
Però no tot són escalades en aquest paratge aragonès. De fet, el pioner muntanyenc català Juli Soler i Santaló, durant una estada que l'agost de l'any 1908 va fer a Riglos, va realitzar una sèrie d'excursions acompanyat per l'alcalde del poble, en Mariano Coronas, i va poder admirar de ben a prop les vertiginoses parets dels Mallos i agafar inspiració per redactar un emocionant article publicat l'any 1911. Per tant, els muntanyencs que toquen "de peus a terra" també tenen motius per fer una visita, o més d'una, a aquest paratge mític i practicar l'excursionisme al voltant de les seves impressionants formacions rocoses. Per tal de tenir una visió completa de les seves proporcions i les seves

El petit poble de Riglos amb l'esvelt Mallo Firé a l'esquerra i el monumental conjunt rocós encapçalat pel Mallo Pisón al seu damunt

Descendint del mirador de Bentuso, amb el refugi Roseta damunt d'unes feixes i els contraforts del Pui Arraso a l'esquerra i els del cim de San Cristóbal a la dreta

Òscar Masó als primers metres de la via normal del famós Puro, amb el Mallo Firé a l'esquerra

formes, es proposa ascendir els dos punts més alts del massís (anomenat en alguna font sierra de Riglos) tot aprofitant l'existència d'una sorprenent excursió circular anomenada Camino del Cielo, Camino Azul o Vuelta a los Mallos. Aquests cims culminants són el San Cristóbal (anomenat també Cerro o Punta San Cristóbal), el sostre del massís amb 1.173 metres, i el Pui Arraso (anomenat també Punta de Santo (o San) Román, tot i que sembla ser que és errònia), de 1.167 metres, malgrat que en alguns mapes li adjudiquen 1.179 metres. En cap moment s'ha d'escalar i ni tan sols grimpar. Durant l'itinerari plantejat es troben diversos miradors vertiginosos i en alguns trams es gaudeix de vistes àmplies i aèries que omplen agradablement els sentits i demanen tornar-hi de nou per amarar-se de l'essència d'aquest racó adust i llegendari.

Descendent de la collada de Espinabla en direcció al refugi Roseta, amb la contundent visió de Peña Rueba al fons

A Riglos també s'hi camina: cims de San Cristóbal i Pui Arraso

Punt d'inici i final de l'excursió

L'itinerari comença i acaba en uns amplis aparcaments públics ubicats just abans de l'entrada de la vila de Riglos i senyalitzats com a P1 i P2. Per arribar-hi cal partir de la ciutat d'Osca (Huesca) i prendre la carretera A-132 vers Pamplona. Travessem la població d'Ayerbe en direcció a Pamplona i Jaca i al punt quilomètric 35 prenem a mà dreta la carretera que du a Riglos (Z-310). La seguim i en uns 8 quilòmetres arribem als aparcaments esmentats.

De Riglos al regne dels mallos

Des de l'aparcament on hem estacionat el vehicle caminem per la carretera amb compte en direcció Riglos i entrem al seu nucli urbà. Seguim el carrer principal amb pujada fins que arribem al capdamunt. Llavors seguim a mà dreta el carrer Lavadero, cimentat i costerut, i quan arribem a una placeta prenem a mà dreta el carrer Figonero, que més planer ens treu del nucli urbà pel cantó sud del poble a través d'una pista de terra entre boscos i propietats. En tot moment trobem cartells indicadors i marques de pintura de la volta als Mallos (marques de pintura blava) i del Camino Natural de la Hoya de Huesca (marques de pintura blanca i vermella corresponents al GR 1). En una esplanada oberta amb bones vistes del cantó sud dels Mallos i una espècie d'abeuradors per bestiar, deixem la pista i seguim un corriol que s'enfila reliscós i costerut per un terreny on encara són visibles els efectes d'un incendi de l'any 2001. La pujada traça algunes corbes i ens anem apropant a l'ampli Mallo Colorado, que ens queda a mà esquerra, mentre que a mà dreta veiem uns quants dels anomenats Mallos Pequeños.

Cartell penjat al poble de Riglos que demana prudència als escaladors

Esplanada oberta que marca l'inici de la primera pujada important de l'itinerari

Arribem al coll del Mallo Colorado i iniciem un flanqueig cap al nord-oest amb pujada progressiva que ofereix unes perspectives aèries de l'enorme Mallo Bentuso (o Ventuso), punt culminant del grup rocós més extens i intricat dels Mallos, del qual pengen el Mallo Pisón i el Puro al seu extrem oest. Passem pel costat del mirador del Colorado, balconada espectacular, i anem pujant per terreny erosionat amb predomini de gresos i roca calcària. Les vistes es van eixamplant i cada cop són més extenses. Podem visitar un mirador modest situat a mà dreta i finalment encairem una darrera pujada que du a un prat ampli des d'on veiem a mà dreta el petit refugi Roseta (alguna font l'anomena ermita de Santo Román). Abastem un coll i pugem cap a l'esquerra al capdamunt del vertiginós mirador de Bentuso, on trobem un plafó informatiu i des d'on gaudim d'una

impressionant visió del Mallo Firé, del Mallo Pisón i de Peña Rueba a l'altre cantó del riu Gállego.

Ascensió als sostres del massís dels mallos de Riglos

Des del mirador de Bentuso retornem en baixada al seu coll i deixem a l'esquerra el Camino del Cielo per dirigir-nos cap als objectius de l'excursió. Creuem el prat cap a l'est i pugem per un camí erosionat que passa pel costat del refugi Roseta. Deixem enrere el regne rocós i monolític dels Mallos i ens endinsem en un terreny on predominen els relleus suaus i vegetats, tot i que també amb signes evidents dels incendis. El camí puja sense pèrdua traçant una clara diagonal cap a la dreta i acaba abastant la marcada collada de Espinabla que separa

Visió del Mallo Colorado des de la bonica balconada del mirador del Colorado

terra cap a l'est. Situats en la segona corba que traça la pista, la deixem per dirigir-nos cap a l'esquerra (oest) a través de la vegetació sense camí i cercant traços i fites. Anem pujant amb intuïció evitant trams embrossats i envoltats per vegetació baixa fins al rocós punt culminant del Pui Arraso. Vistes àmplies.

Retorn pel Circo de Verano

Tornem a la pista de terra i desfem el camí fins al refugi Roseta. Llavors enllacem de

nou amb el Camino del Cielo i les seves marques de pintura de color blau. Dava-llem per un camí força relliscós (hi ha algun graó) i ens introduïm en l'espectacular vall del Circo de Verano, amb el contundent Mallo Pisón i les seves parets veïnes a l'esquerra i el vertiginós i ataronjat Mallo Firé i les seves puntes a la dreta. Passem pel costat del mirador del Circo i baixem de manera acusada vigilant en no relliscar fins al peu de l'acaparador cantó nord del Mallo Pisón. El camí es converteix en una pista de terra i ens condueix al vessant oest

el Pui Arraso (al nord) del San Cristóbal (al sud). Allà apareix la silueta dels Pirineus i de múltiples valls i muntanyes Prepirinenques. Abans d'arribar a una pista de terra ampla, en prenem una altra més desdibuixada que surt cap a la dreta en pujada progressiva cap al sud-oest vers el cim de San Cristóbal. Es deixa a mà dreta un contrafort carener i s'avança entre boixos. A mida que es guanya alçada, el terra es torna més pedregós i el traç es va desdibuixant. Algunes fites disseminades duen al poc evident capdamunt del sostre del massís dels Mallos de Riglos. Es tracta d'un cim allargat de nord a sud, de roca calcària fragmentada i bones vistes al nord i també al sud, on destaquen el castell de Marcuello i el massís d'Os Fils amb la ferma Peña don Justo i el laminat Tornillo. Des del cim, retornem a la collada d'Espinabla pel mateix itinerari de pujada i seguim la marcada pista de

Espectacular visió de la vall del Circo de Verano, amb el Mallo Pisón a l'esquerra, el riu Gállego al centre i les puntes del Mallo Firé a la dreta

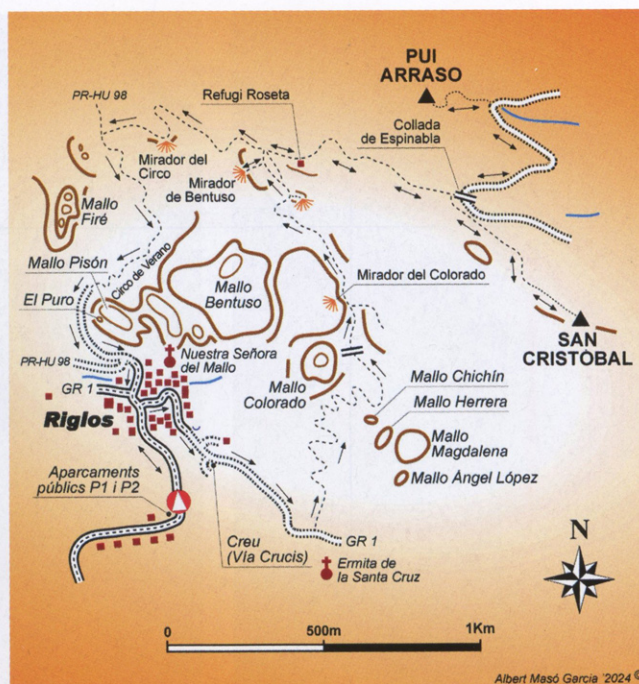
A Riglos també s'hi camina: cims de San Cristóbal i Pui Arraso

de l'ampli Mallo Pisón, on veiem adossat l'increïble Puro, escenari de gestes i tragèdies d'escalada. Trobem alguns plafons informatius i al cap de poca estona ens introduïm de nou en els estrets carrers de Riglos. Avancem pel carrer Virgen del Mallo primer i després pel carrer Peñón de Riglos fins que anem a parar al capdamunt del carrer principal del poble. El seguim en baixada cap al sud i retornem als aparcaments on hem iniciat l'excursió.

Simbologia emprada en el mapa

- Inici i final de l'itinerari
- Carretera o carrer
- Pista forestal de terra
- Camí / corriol (ben fressats) o pista de terra precària
- Rastre de corriol, sense camí, tram rocós o grimpada
- Únic sentit de recorregut de l'itinerari
- Doble sentit de recorregut de l'itinerari (anada-tornada)
- Coll destacat
- Mirador destacat
- Cim
- Agulla, roca o cingle
- Riu o torrent de cabal permanent o intermitent
- Bassal o embassament natural / artificial
- Edificació (antiga o actual)
- Església o ermita

Albert Masó García '2024 ©

Albert Masó García '2024 ©

DADES TÈCNIQUES DE L'ITINERARI

Horari: unes 3,5 hores | **Distància:** uns 11 Km.

Desnivell acumulat de pujada: uns 550 metres.

Dificultat: Mitjana. Se segueixen en general camins ben traçats i senyalitzats, però hi ha trams reliscosos i l'ascensió final als punts culminants de San Cristóbal i el Pui Arraso es fa sense camí i seguint fites o traces on cal intuïció.

Advertiments:

- No es recomana fer l'excursió en èpoques de calor. Evitar les hores de màxima radiació solar i dur aigua, gorra i crema solar.
- Dur calçat de muntanya adherent que eviti torçades.
- Els topònims indicats són en llengua castellana o aragonesa i s'escullen els que apareixen en cartells indicadors o els publicats en la majoria de fonts escrites.
- A l'interior del poble de Riglos només hi poden entrar els vehicles de les persones que hi resideixen, però a l'entrada hi ha diversos aparcaments numerats.
- A Riglos hi ha establiments i servei de restauració, així com mapes i plafons informatius d'excursions, cultura i turisme.

Albert Masó García '2024 ©

Mapa situació Riglos

Visió del vessant sud-oest dels Mallos de Riglos i els cims de San Cristóbal i Pui Arraso, els punts culminants del seu massís.

Autor: Albert Masó García